

Riktlinje för beställningar av utbildningslokaler och utemiljöer

Ale kommun

Antagen:	2023-10-04 § 115
Ansvarig förvaltning:	Utbildningsförvaltningen
Ikraftträdande	2023-11-01
Giltighetstid	Gäller tills vidare
Revideras	Senast fyra år efter ikraftträdande
Diarienummer	UBN 2023/154

Dokumentansvarig:	Förvaltningschef, Utbildningsförvaltningen
-------------------	--

Innehållsförteckning

Riktlinje för beställning av utbildningslokaler och utemiljöer	1
Koppling till andra dokument.....	1
Samhällsutveckling.....	1
Anpassning av lokaler.....	2
Giftfri förskola och skola.....	5
Lärmiljö	3

Riktlinje för beställning av utbildningslokaler och utemiljöer

Förskolans och skolans lokaler och miljöer ska utformas i linje med läroplanens mål och värdegrund samt tillförsäkra alla en miljö som präglas av trygghet och studiero. Lokalerna ska bidra till att främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Lokalerna ska stödja verksamheten och skapa förutsättningar för likvärdig utbildning, delaktighet och inflytande och bidra till ett hållbart samhälle.

Riktlinje för beställning av utbildningslokaler och utemiljö ska utgöra ett stöd för arbetet att uppfylla kommunens vision, mål, värdegrund och kvalitetskrav vid planering och byggnation av förskolor och skolor samt skollagen och läroplanernas uppdrag. De beskrivna riktvärdena och principerna prioriteras i varje enskilt projekt utifrån hela kommunens uppdrag.

Koppling till andra dokument

Ale kommuns verksamhetsplan med budget är det överordnande styrande dokumentet. Utöver verksamhetsplan med budget finns § 138 2023/387 Riktlinjer för lokalförsörjning. Förskolor och skolor ska uppföras utifrån interna och externa styrande dokument. Myndighetskrav och rådande branschkrav ska alltid tillämpas.

Samhällsutveckling

Geografisk placering av förskolor och skolor, upptagningsområde, storlek och fysisk utformning är viktiga faktorer. Samhällsutveckling och utbildningsresultat samspelar. Förbättrade utbildningsresultat ger bra förutsättningar för god samhällsutveckling och utvecklingen av Ale kommun till ett hållbart samhälle och hållbara bostadsområden ger goda utbildningsresultat.

Att planera och bygga för en ökad integration är viktigt för att hålla ihop samhället och öka förståelsen för varandra. Skolans socioekonomiska sammansättning har en stor och ökande betydelse för elevernas betyg. En gynnsam sammansättning ökar både möjligheten för alla barn och elever att nå ett framgångsrikt lärande samt motverkar segregation.

Vid planering och byggnation av förskolor och skolor innebär en strategiskt god placering ur social hållbarhetsperspektiv att skapa förutsättningar för barn och ungdomar med olika socioekonomisk bakgrund att mötas.

Lokalisering

Förskolor och skolor bör få en placering så att både närområden och ytterområden får tillgång till verksamheten. På tomten ska det också finnas plats för förråd, miljöhus, angöring för varutransporter och parkering.

Placeringen bör vara nära kollektiva färdmedel för att skapa möjlighet för vårdnadshavare att nyttja kollektivtrafiken i samband med lämning och hämtning samt förbättra trafiksituationen vid förskolor och skolor. Goda pendlingsmöjligheter är också av stor vikt vid rekrytering av pedagoger och annan personal.

Infrastrukturen bör säkra tillgängliga gång- och cykelvägar till trygga hållplatser och stationer. Det möjliggör för barn och unga att ta sig till och från skolan på egen hand vilket ökar den fysiska aktiviteten. Det i sin tur främjar koncentrationen och samt bidrar till ett stärkt självförtroende.

Placering

Tomtens förutsättningar och hur det är möjligt att placera byggnaden är avgörande för hur många förskole- och elevplatser som lokalerna kan byggas för. En långsiktig planering i förhållande till befolkningsutvecklingen i närområdet är av största vikt. För att kunna möta ett behov av ökat antal platser bör det vid nybyggnad planeras för att den ursprungliga byggnaden ska kunna byggas till. Det innebär även att utemiljön, parkeringsplatser och andra funktioner som påverkas av en expansion, ska kunna expandera.

Lokaler och utemiljö ska placeras på bästa möjliga plats för att säkerställa människors hälsa och en god miljö. Enligt miljöbalkens ska bästa möjliga plats väljas vid lokalisering för förskola och skola¹. Hänsyn ska tas till omgivande störningsrisker som exempelvis buller, luftföroreningar och partiklar samt elektromagnetisk strålning från till exempel kraftledningar och transformatorstationer.

Samverkan

Inom varje projekt ska utbildningsförvaltningen samverka med övriga förvaltningar och samhället i övrigt i syfte att möta så många av medborgarnas intressen och behov som möjligt och att göra detta kostnadseffektivt. Det kan bland annat innefatta uthyrning till invånare och föreningar, möjliggöra verksamhetsnära samverkan mellan förvaltningar samt samutnyttjande av flera parter av näridrottsplatser, idrottshallar och rekreationsytor i skolor. För att lyckas är det av största vikt att samverkan sker i ett tidigt skede av respektive projekt.

Anpassningar av lokaler och utemiljö

Ålderskullar varierar över tid och förskolor och skolor belastas ojämnt under olika tidsperioder. Likaså förändras kommunens behov i stort. Lokaler behöver utformas så att det endast krävs mindre anpassningar av lokalerna vid verksamhetsförändring eller omflyttning. När nya förskolor och skolor byggs bör en del av byggnaderna förberedas för att kunna ställas om till annan verksamhet. Lokaler och utemiljö ska kunna nyttjas av fler verksamheter och under större del av dygnet. Detta behöver beaktas i ett inledande skede för att bli så effektivt som möjligt.

¹ Miljöbalk (1998:808), 2 kap. 6 §

Storlek och struktur

Förskolor och skolor bör ha en driftstorlek där resurser kan användas så effektivt som möjligt. Större förskolor och skolor ger bättre förutsättningar för att optimalt utnyttja alla utrymmen och resurser. Dessutom får pedagoger möjlighet till samarbete, professionsutveckling samt väl fungerande uppdrag och schema.

För att skapa bästa möjliga förutsättningar för resurseffektivitet och kvalitetsutveckling bör organisationen av skolor och årskurser vara stadiervis. Det kan innebära F-3 och 4-6 tillsammans i F-6 i de fall det bedöms utgöra det bästa alternativet. Riktvärden är att förskolor byggs med en kapacitet för 150 platser och skolor för 600 platser.

Forskning på området har främst bedrivits internationellt och de flesta studier är genomförda i USA och på äldre årskurser. I en sammanställning² visar flera studier att det saknas samband mellan skolstorlek och kunskapsnivåer och skolresultat. Man drar då slutsatsen att skolstorlek som ensam faktor inte har något större förklaringsvärde. I de fall där ett samband kan påvisas visar resultatet att små skolor (under 200 elever) har fler fördelar än stora skolor (över 800 elever). Det gäller främst de elever som kommer från sämre socioekonomiska förutsättningar. De positiva sambanden rör måluppfyllelse, trygghet och närvaro. I en studie påvisas också att de yngre elevernas resultat gynnas mest av att gå på en liten skola (under 200 elever) och att resultaten i matematik för de yngre eleverna som går på en skola med 400–600 elever är bättre än de som går på en skola med över 800 elever. För högpresterande och äldre elever påvisas tvärtom samband mellan positiva resultat och stor skola.

Lärmiljö

I skollagens andra kapitel finns en generell bestämmelse om skolans fysiska miljö. Lokalerna ska vara ändamålsenliga. För utbildningen ska de lokaler och den utrustning finnas som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas³. Både inomhus- och utomhusmiljö ska utformas så att det stödjer det pedagogiska arbetet och det går att bedriva en varierad verksamhet anpassad till de barn och elever som deltar i verksamheten.

En lärmiljö kan beskrivas som hela den miljö och de sammanhang som en person vistas i under en skoldag. Lärande sker i samspel med andra och för att alla ska vara delaktiga så krävs en god lärmiljö. Lärmiljön delas in i tre interagerande delar; fysisk, social och pedagogisk⁴.

² Carl-Henrik Adolfsson: "Skolstorlekens betydelse på elevers skolprestation och sociala situation i skolan - en forskningsöversikt" Linnéuniversitetet (2014)

³ Skollag (2010:800), 2 kap. 35 §. [Skollag \(2010:800\) Svensk författningssamling 2010:2010:800 t.o.m. SFS 2022:1319 - Riksdagen](#), 2022-10-19

⁴ Specialpedagogiska skolmyndigheten. [Vad innefattas i begreppet "lärmiljö"? \(spsm.se\)](#), 2022-10-16

Lokaler för lärmiljöer är långsiktiga investeringar. Lokalerna bör ha förutsättningar för att klara både dagens och morgondagens organisatoriska och pedagogiska utmaningar och visioner. Lokaler som är ändamålsenliga som pedagogisk yta erbjuder trygghet, variation, ger god överblickbarhet och utformas för att skapa möten mellan barn och barn och ba och pedagoger.

Innemiljö

Det finns ingen lagstiftning eller riktvärde som reglerar antal kvadratmeter för barns innemiljö, varken för förskola eller skola. Enligt miljöbalken ska lokaler för allmänna ändamål brukas på ett sådant sätt att olägenheter för människors hälsa inte uppkommer⁵. Den pedagogiska verksamheten, lagar och förordningar, vilka reglerar alla arbetsplatser utgör grunden för utformningen av lokaler, miljö och material.

Riktvärdet ska ses som vägledande för planering och byggnation av nya förskolor och skolor och om möjligt även tillämpas vid större om- och tillbyggnad. Lokalarean (LOA) anger den totala lokalytan av de rum och utrymmen som krävs i en förskola och skola för att kunna bedriva verksamheten. I LOA ingår till exempel pedagogiska ytor för förskola, klassrum, grupprum, specialsalar, bibliotek, arbetsrum, pausrum, toaletter, matsal, storkök, förråd, personalutrymmen och kommunikationsytor. De ytor som inte ingår i LOA är teknikutrymmen. Riktvärdet anges i LOA.

Förskola

Lokalen ska vara utformad och användas så att en bra hygien kan upprätthållas. Miljöfaktorer såsom luft, ljud och ljus samt val av material ska vara säkra och hälsosamma för barnen. Tidigare rekommenderade Socialstyrelsen 7,5 m² pedagogisk inomhusyta per barn. Riktlinjen gäller formellt inte längre, men kan ses som en tumregel vid planering.

Vid nybyggnad av förskolor är riktvärdet för LOA 10–11 m² per barn. Riktvärdet ska möjliggöra för planering av förskolor i en eller flera våningar.

Skola

Riktvärdet för antal kvadratmeter inomhusyta för skola är hämtat från Göteborgs Stad⁶. Vid nybyggnad av skolor är riktvärdet för LOA 10 m² per elev.

Utemiljö

Utemiljön är viktig för att barn ska kunna utvecklas både fysiskt och socialt samt bjuda in till rörelse och lek. Genom att ge plats för barns rörelse grundläggs den framtida hälsan, välbefinnande och engagemang för omvärlden. Grönytor och träd ger attraktiva skolgårdar som också möjliggör för skugga och en ökad klimatanpassning.

I plan- och bygglagen (PBL) ställs krav på att det vid anordnande av tomter ska finnas tillgång till tillräckligt stor friyta lämplig för lek och utevistelse vid bland annat skolor och

⁵ Miljöbalk (1998:808), 9 kap. 9 §

⁶ Göteborgs Stad. Ramprogram för förskole-/skolbyggnader – Lärmiljöer som inspirerar och stödjer lärandet. 2014, version 3.0

förskolor⁷. Lagen definierar varken storlek eller lämplighet. Boverket har tagit fram allmänna råd⁸ till 8 kap. 9 § andra stycket och 10–11 §§ PBL, avseende friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet. Friytans storlek, utformning, tillgänglighet, säkerhet och förutsättningar att bedriva ändamålsenlig verksamhet ska beaktas vid anordnande av friytan. Med ändamålsenlig verksamhet avses att friytan kan användas till lek, rekreation samt fysisk och pedagogisk aktivitet för den verksamhet som friytan är avsedd för. Friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet.

Bedömning av tillräckligt stor friyta bör ta hänsyn till både friytan per barn och den totala storleken på friytan. Ett rimligt mått utifrån antalet barn kan vara 40 m² friyta per barn i förskolan och 30 m² friyta per barn i grundskolan⁹. Forskning visar att den totala storleken på friytan bör överstiga 3 000 m². På en gård som är mindre, oavsett antal barn, kan en barngrupp få svårt att utveckla lek och socialt samspel på ett sätt som tillgodoser deras behov¹⁰. Beroende på elevers ålder ser behovet av utemiljö olika ut.

Vid beräkning av friyta för lek och utevistelse kan det uppstå svårigheter med att nå upp till 40 kvadratmeter per barn. Utredning och beslut får genomföras för varje enskilt projekt där hänsyn tas till kringliggande parker, allmänna lekplatser och naturområden.

Gifrfri förskola och skola

Kemikalieinspektionen har under ett decennium arbetat med regeringsuppdraget handlingsplan för en gifrfri vardag. Arbetet har fokuserat på att skydda barn och unga i alla miljöer de vistas i. Barns och ungas utveckling är särskilt känslig för farliga kemikalier.¹¹

I EU finns det ett antal regelverk som berör specifika varugrupper, såsom leksaker och elektronik, där också kemikalieinnehåll och information om kemikalier regleras. Arbetet med att utveckla dessa regler utgår från regeringens bedömning *att användningen av särskilt farliga ämnen, inklusive hormonstörande och allergiframkallande ämnen, bör begränsas i varor som barn ofta kommer i kontakt med. Arbetet med att minska barns exponering för farliga kemikalier i varor bör fokusera på byggprodukter och inredningar, elektriska och elektroniska produkter, textilier samt leksaker och andra varor avsedda för barn*¹².

Material i förskolan och skolan ska uppfylla kraven ur ett hälso- och miljöperspektiv. Vid upphandling arbetar Ale kommun med att ställa krav på minskad förekomst av miljö- och hälsofarliga ämnen.

⁷ Plan- och bygglag (2010:900), 8 kap. 9 § 2 stycket

⁸ Boverkets allmänna råd (2015:1)

⁹ Boverket, 2015. Gör plats för barn och unga

¹⁰ Mårtensson, F., C. Boldemann, M. Söderström, M. Blennow, J-E. Englund, och P. Grahn. "Outdoor Environmental Assessment of Attention Promoting Settings for preschool children – part of salutogenic concept." *Health and place* 15, nr 4 (2009): 1149-1157.

¹¹ Kemikalieinspektionen. 2020. *Vägen mot en gifrfri vardag. Slutredovisning av handlingsplan för en gifrfri vardag*. Rapport 4/20. [Rapport 4/20: Vägen mot en gifrfri vardag - Kemikalieinspektionen](#), 2022-10-17

¹² Regeringens proposition 2013/14:39. På väg mot en gifrfri vardag – plattform för kemikaliepolitiken

Funktionsbeskrivning

Riktlinje för beställning av utbildningslokaler och utemiljö ska kompletteras med funktionsbeskrivningar för Ale kommuns utbildningslokaler för respektive förskola och grundskola. Funktionsbeskrivningarnas främsta syfte är att tydliggöra behov vid nybyggnad och anpassning av befintliga lokaler. Funktionsbeskrivningarna lyfter fram de funktioner i lärmiljön som krävs för ändamålsenliga, säkra och trygga miljöer som stödjer de pedagogiska uppgifterna.